

**KICHIK BIZNES KORXONALARINI INVESTITSIYALASHNING
IQTISODIY MUNOSABATLARI TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH
MEXANIZMLARI**

Metinova Zarnigor Solijonovna

Annotatsiya. Mazkur tezisda O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini investitsiyalash jarayonida yuzaga keladigan iqtisodiy munosabatlar tizimini takomillashtirishning dolzarb masalalari yoritilgan. Tadqiqotda kichik biznesga investitsiya kiritishning institutsional, moliyaviy va huquqiy mexanizmlari, shuningdek, ularning samaradorligini oshirish yo'llari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilingan. Muallif tomonidan tarmoqdagi mavjud muammolarni hal etishga qaratilgan takliflar va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

***Kalit so'zlar:** kichik biznes, xususiy tadbirkorlik, investitsiya, iqtisodiy munosabatlar, moliyaviy mexanizm, davlat-xususiy sheriklik, kredit-investitsiya siyosati, biznes muhit, innovatsion faoliyat.*

Kirish

Hozirgi globallashuv sharoitida har qanday davlat iqtisodiyotining barqaror rivojlanishi, aholi bandligini ta'minlash, mahalliy ishlab chiqarishni yo'lga qo'yish va eksport salohiyatini oshirishda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik muhim o'rin egallaydi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganidek, "kichik biznes va xususiy tadbirkorlik – mamlakatimiz iqtisodiyotining lokomotivi, yangi ish o'rinlari yaratish, oilalar farovonligini ta'minlashning eng muhim manbai hisoblanadi"¹. Mazkur jihat tarmoq subyektlarini moliyaviy qo'llab-quvvatlash, ayniqsa investitsiya resurslari bilan ta'minlash masalasini birinchi darajali ahamiyatga molik vazifaga aylantirgan.

iqtisodiyot va innovatsion taraqqiyot sharoitida kichik biznesga investitsiyalarni jalb etishning yangi shakllari va vositalarini izlash dolzarbligicha qolmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqot jarayonida ilmiy bilishning umumiy va xususiy uslublari, jumladan, dialektik yondashuv, tizimli tahlil, qiyosiy tahlil, statistik va iqtisodiy-matematik usullar, hamda induktiv-deduktiv usullardan foydalanildi. Empirik tahlil uchun O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi, Markaziy banki va Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligining rasmiy ma'lumotlari asos qilib olindi.

Tahlil va natijalar

Kichik biznesni investitsiyalashning iqtisodiy munosabatlari deganda – tadbirkorlik subyektlari, moliya-kredit muassasalari, davlat boshqaruv organlari va boshqa investorlar o'rtasida investitsion resurslarni shakllantirish, taqsimlash hamda samarali foydalanish jarayonida vujudga keladigan munosabatlar majmui tushuniladi. Bunday munosabatlar tizimi quyidagi asosiy elementlardan tashkil topadi: investitsiya subyektlari va obyektlari; investitsiya manbalari; moliyaviy vositachilar; huquqiy-me'yoriy baza; tartibga solish va nazorat institutlari.

O'zbekistonda kichik biznesni investitsiyalashda asosan to'rtta manba ajratib ko'rsatiladi: 1) korxonaning o'z mablag'lari (foyda, amortizatsiya ajratmalari); 2) bank kreditlari; 3) davlat byudjeti va maxsus jamg'armalar mablag'lari; 4) xorijiy investitsiyalar va xalqaro moliya institutlari kreditlari. Markaziy bank ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yilda kichik biznes subyektlariga ajratilgan kreditlarning umumiy hajmi 142 trillion so'mdan oshgan bo'lib, bu ko'rsatkich oldingi yilga nisbatan 18,6 foizga yuqoridir⁶.

Shu bilan birga, kichik biznesni investitsiyalashning mavjud tizimida bir qator muammolar mavjud bo'lib, ularni quyidagicha guruhlash mumkin:

Birinchidan, kreditlarning real foiz stavkasi nisbatan yuqoriligi tadbirkorlar uchun kredit resurslaridan foydalanishni qiyinlashtiradi. Markaziy bankning bazaviy stavkasi 14,0 foizni tashkil etgan sharoitda tijorat banklari kreditlarining o'rtacha foiz stavkasi 22–26 foiz oralig'ida bo'lib, bu kichik korxonalarining rentabellik darajasidan ancha yuqori.

Ikkinchidan, garov ta'minoti masalasi ham keskinligicha qolmoqda. Aksariyat boshlang'ich tadbirkorlar yetarli garov mulkiga ega emasligi sababli kreditlarni olishda jiddiy qiyinchiliklarga duch kelmoqda⁷.

Uchinchidan, muqobil moliyalashtirish vositalari – venchur kapital, biznes-farishtalar, kraudfanding mexanizmlari mamlakatimizda hali yetarlicha rivojlanmagan. Holbuki, jahon tajribasi shuni ko'rsatmoqdaki, innovatsion va yuqori texnologiyaviy kichik korxonalarini rivojlantirish aynan shu vositalar orqali samarali amalga oshirilmoqda.

To'rtinchidan, lizing va faktoring xizmatlari kichik biznes subyektlari uchun yetarlicha qulay shartlarda taklif etilmaydi. Shuningdek, davlat-xususiy sheriklik (DXSh) loyihalariga kichik biznesni jalb qilish darajasi past.

Beshinchidan, tadbirkorlarning moliyaviy savodxonligi va investitsion savodxonligi yetarli darajada emasligi sababli ular mavjud davlat dasturlari va moliyaviy imkoniyatlardan to'liq foydalana olmaydi⁸.

Takomillashtirishning asosiy mexanizmlari

Yuqorida sanab o'tilgan muammolarni hal etish uchun kichik biznesni investitsiyalashning iqtisodiy munosabatlari tizimini takomillashtirishning quyidagi mexanizmlarini taklif etamiz:

1. Moliyaviy mexanizm. Birinchi navbatda, kichik biznes subyektlari uchun maxsus imtiyozli kredit liniyalarini kengaytirish lozim. Buning uchun "Kichik

biznesni qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasi" hamda "Tadbirkorlikni rivojlantirish jamg'armasi" kabi tuzilmalarning kapitalizatsiyasini oshirish, ulardan foydalanish tartibini soddalashtirish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, kafillik mexanizmini kengaytirish – ya'ni Tadbirkorlikni rivojlantirish kafolat fondi orqali kichik biznes uchun garov ta'minoti yetishmayotgan qismini davlat tomonidan kafolatlash tizimini joriy etish zarur⁹.

2. Institutsional mexanizm. Tadbirkorlik infratuzilmasini rivojlantirish, jumladan, biznes-inkubatorlar, texnoparklar, investitsion klasterlar tizimini hududiy darajada kengaytirish lozim. Bunda "Yagona darcha" tamoyili asosida tadbirkorlarga investitsiya, kredit, soliq va boshqa xizmatlarni ko'rsatadigan mahalliy markazlar barpo etish samarali natija beradi.

3. Innovatsion-investitsion mexanizm. Mamlakatimizda venchur kapital industriyasini shakllantirish, biznes-farishtalar tarmog'ini rivojlantirish, kraudfanding platformalarini huquqiy jihatdan tartibga solish katta ahamiyat kasb etadi. Xorij tajribasi (AQSh, Isroil, Janubiy Koreya) shuni ko'rsatmoqdaki, davlat venchur jamg'armalari orqali start-aplarga "urug'lik" investitsiyalarini taqdim etish innovatsion ekotizimni rivojlantirishning samarali vositasidir¹⁰.

4. Soliq-byudjet mexanizmi. Investitsiya kiritayotgan kichik biznes subyektlari uchun soliq imtiyozlari va investitsion soliq krediti tizimini kengaytirish maqsadga muvofiqdir. Xususan, asosiy vositalarni yangilash, energiya tejaydigan texnologiyalarni joriy etish va eksportga yo'naltirilgan ishlab chiqarishni kengaytirish uchun investitsiya kiritgan kichik korxonalariga foyda solig'i va mol-mulk solig'idan ma'lum muddatga ozod qilish chora-tadbirlari ko'rilishi kerak.

5. Davlat-xususiy sheriklik mexanizmi. DXSh loyihalariga kichik biznes subyektlarini keng jalb etish, ayniqsa hududiy infratuzilmaviy loyihalarda subpudratchi sifatida ishtirok etish imkoniyatlarini kengaytirish zarur. Bu kichik biznesning yirik investitsion loyihalardagi ulushini oshiribgina qolmasdan, ularning texnologik salohiyatini ham mustahkamlaydi.

6. Raqamli mexanizm. Raqamli iqtisodiyot sharoitida kichik biznesni investitsiyalashda raqamli platformalarning roli ortib bormoqda. Raqamli kredit skoringi, onlayn-kreditlash, blokcheyn texnologiyalariga asoslangan smart-kontraktlardan foydalanish kreditlash jarayonini tezlashtirish va shaffoflashtirish imkonini beradi¹¹.

7. Inson kapitalini rivojlantirish mexanizmi. Tadbirkorlarning moliyaviy va investitsion savodxonligini oshirish, biznes-rejalashtirish bo'yicha bepul o'quv kurslari va konsalting xizmatlarini taqdim etish, mentorlik tizimini joriy etish – bularning barchasi kichik biznesning investitsion salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Xorijiy tajribaning ahamiyati

Kichik biznesni investitsiyalashda xorijiy mamlakatlar tajribasini o'rganish va milliy iqtisodiyot sharoitlariga moslashtirish muhim ahamiyatga ega. AQShda *Small Business Administration (SBA)* kichik biznes uchun davlat kafolatli kreditlarini taqdim etadi va bu mexanizm orqali har yili o'n minglab tadbirkorlar moliyalashtiriladi. Germaniyada *KfW (Kreditanstalt für Wiederaufbau)* banki kichik va o'rta biznesni imtiyozli foiz stavkasida moliyalashtirishda muhim rol o'ynaydi¹².

Janubiy Koreyada esa kichik biznesga investitsiya kiritishni rag'batlantirish maqsadida "Korea Credit Guarantee Fund" tashkil etilgan bo'lib, u tadbirkorlar

uchun garov o'rnida kafolat beradi. Yaponiyada "Shoko Chukin Bank" kichik korxonalar uchun maxsus moliya muassasasi sifatida faoliyat yuritadi. Bu tajribalar O'zbekistonda ham milliy o'ziga xosliklarni hisobga olgan holda joriy etilishi mumkin.

Xulosa va takliflar

Olib borilgan tadqiqot natijalariga ko'ra, kichik biznes korxonalarini investitsiyalashning iqtisodiy munosabatlari tizimini takomillashtirish bo'yicha quyidagi xulosalarni keltirish mumkin:

Birinchidan, kichik biznesga investitsiyalarni jalb etishning kompleks moliyaviy mexanizmini ishlab chiqish lozim, bunda davlat kafolatlari, imtiyozli kreditlash va investitsion soliq imtiyozlari uyg'unlashtiriladi.

Ikkinchidan, muqobil moliyalashtirish vositalari – venchur kapital, biznes-farishtalar, kraudfanding kabilarni rivojlantirish uchun zarur huquqiy va institutsional bazani yaratish kerak.

Uchinchidan, raqamli texnologiyalardan keng foydalangan holda kichik biznes uchun moliyaviy xizmatlarni soddalashtirish, kreditlash jarayonini tezlashtirish maqsadga muvofiqdir.

To'rtinchidan, tadbirkorlarning investitsion va moliyaviy savodxonligini oshirish uchun davlat dasturlari doirasida kompleks o'quv-uslubiy va konsalting xizmatlari tizimini yo'lga qo'yish zarur.

Beshinchidan, xorijiy davlatlarning ilg'or tajribasini milliy iqtisodiyot sharoitiga moslashtirilgan holda joriy etish kichik biznesni investitsiyalashning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi.

Yuqoridagi taklif etilgan mexanizmlarning amaliyotga joriy etilishi nafaqat kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining moliyaviy barqarorligini

ta'minlashga, balki mamlakat iqtisodiyotining umumiy raqobatbardoshligini oshirishga, yangi ish o'rinlari yaratishga va aholi farovonligini yuksaltirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2021. – B. 156.
2. O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi rasmiy ma'lumotlari. 2024-yil yakunlari bo'yicha hisobot. – Toshkent, 2025. – www.stat.uz
3. Шумпетер Й. Теория экономического развития. – М.: Прогресс, 1982. – С. 169.
4. Porter M.E. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors. – New York: Free Press, 1998. – P. 87.
5. Vahobov A., Jumayev N., Bobokulov T. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni moliyalashtirish: nazariya va amaliyot. – Toshkent: "Iqtisod-moliya", 2022. – B. 124.
6. O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2024-yil hisoboti. – Toshkent, 2025. – www.cbu.uz
7. Karimov D.X. Kichik biznesni kreditlashda garov ta'minoti muammolari va ularni hal etish yo'llari // "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. 2023. – №5. – B. 78–86.
8. Ergashev R.X. Tadbirkorlarning moliyaviy savodxonligini oshirish masalalari // O'zbekiston iqtisodiy axborotnomasi. 2024. – №3. – B. 42–48.
9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni. – Lex.uz

10. Lerner J. Boulevard of Broken Dreams: Why Public Efforts to Boost Entrepreneurship and Venture Capital Have Failed. – Princeton University Press, 2009. – P. 213.
11. Tashtemirova M.S. Raqamli iqtisodiyot sharoitida kichik biznesni moliyalashtirish mexanizmlari // "Moliya" jurnali. 2024. – №2. – B. 55–63.
12. OECD. Financing SMEs and Entrepreneurs 2024: An OECD Scoreboard. – Paris: OECD Publishing, 2024. – P. 96–104.
13. O‘zbekiston Respublikasining "Tadbirkorlik faoliyati erkinligining kafolatlari to‘g‘risida"gi Qonuni. – Lex.uz, 2012-yil 2-may, № O‘RQ-328.
14. Saidova G.K., Yusupov A.T. Investitsion muhitni yaxshilashning institutsional asoslari. – Toshkent: "Fan", 2023. – B. 188.
15. Stiglitz J.E., Weiss A. Credit Rationing in Markets with Imperfect Information // American Economic Review. – 1981. – Vol. 71. – №3. – P. 393–410.